

7. Майорова Е. И. Концептуальные основы судебно-биологической экспертизы: Автореф. дис. д-ра юрид. наук. 12.00.09. М., 1996.

8. Методические рекомендации по криминалистической экспертизе объектов биологического происхождения. М., 1972. 207. Милиция. М., 1999.

9. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини: методичні рекомендації. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2016.

10. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2016. 456 с.

Гуменський Олександр Анатолійович,
головний судовий експерт
Чернігівського відділення Київського
НДІ судових експертиз МЮ України

ОБ'ЄКТ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ)

Об'єкт експертизи – складне та багатозначне поняття, з'ясування його сутності особливо важливе не лише для вирішення багатьох теоретичних питань, також воно має важливе практичне значення. Об'єкти експертизи, їх повнота, дійсність мають велике значення для правильної оцінки висновку експерта судом, дають змогу визначити межі компетенції експерта. Предмет експертизи та її родовий об'єкт грають істотну роль в класифікації видів судової експертизи взагалі і криміналістичної експертизи зокрема [1].

Законодавчого визначення об'єкта судової експертизи в Україні не існує. Під об'єктом дослідження будь-якої судової експертизи розуміють джерело фактичних даних, за якими встановлюють певні факти, що цікавлять слідство [2]. Іншими словами, це носії інформації, що підлягають дослідженню. Зазвичай до них відносять матеріальні утворення – речові докази, документи, предмети, людей, тварин, трупи і їх частини, зразки для порівняльного дослідження, матеріали справи, по якому проводиться судова експертиза, а також ділянки місцевості, будівлі та споруди, які не мають процесуального статусу [3].

В юридичній науці неоднозначно вирішується проблема належності до об'єктів експертизи крім матеріальних предметів ще й ідеальних об'єктів - даних про подію та характеризуючих її фактів. На думку Ю.К. Орлова питання, «чи належать до об'єктів тільки матеріальні предмети, фрагменти речової обстановки або в їх число можуть бути включені також події, факти та інші ідеальні об'єкти», є спірним.

Таким чином, з точки зору практичної діяльності, в спеціальній літературі існують два основні варіанти даного поняття:

- тільки матеріально фіксовані об'єкти [4; 5];

- матеріальні об'єкти і процеси [6].

Сумніви в суто матеріальній природі об'єкта експертизи висувають психіатри і психологи, вказуючи, що об'єктом психіатричного і психологічного дослідження є психічна діяльність людини, що має не матеріальну, а ідеальну сутність. Наприклад, на думку Т.Н. Секераж, «об'єктом експертизи можуть служити як матеріальний об'єкт, так і явище, ситуація, а також нематеріальні носії інформації, до яких відноситься психіка людини» [7].

У відповідь на ці сумніви криміналісти приводять такі міркування: «... відомості про дії, зафіксовані на матеріальних носіях інформації як відображення психічної діяльності, і є об'єктом судово-психіатричної експертизи. У всіх випадках, коли рішення задачі експертизи пов'язано з вивченням, здавалося б, нематеріальних субстанцій (наприклад, відомостей, узагальнених слідчим, голосу, записаного на магнітну стрічку тощо), експертному дослідженню підлягає матеріалізована інформація, укладена в певних носіях: протоколі допиту, фонограмі тощо» [8].

Крім того, з теорії документознавства відомо, що в результаті документування відбувається як би матеріалізація, уречевлення інформації. Будучи «закріпленою» на матеріальному носії або навіть «прив'язаною» до нього, інформація тим самим відокремлюється від її творця. «Документована інформація ... є об'єкт матеріальний, а це дає підставу при певних умовах відносити її до категорії речей...» [9]. Тобто об'єктом експертизи є безпосередньо матеріальні предмети, живі організми тощо, як матеріальні або матеріалізовані носії інформації.

Р.С. Белкін справедливо зазначає: теза про те, що об'єкти нематеріального характеру, наприклад події минулого, не можуть розглядатися в правовому аспекті, представляється неспроможною. Варто лише згадати, що весь процес доказування спрямований на пізнання подій минулого – злочину. Торкаючись цієї проблеми, В.Д. Арсеньєв правильно відзначав, що «в якості основного об'єкта експертизи виступають ті реально існуючі (або що існували в минулому) явища, на встановлення яких об'єктивно спрямована експертиза. Матеріальні носії інформації про ці явища – їх складова частина» [10].

Що стосується психіки, то Т.В. Авер'янова вважає, що уявний образ або психічну діяльність суб'єкта не можна вважати об'єктами експертизи, оскільки уявний образ реалізується в якомусь матеріальному втіленні, яке і є справжнім об'єктом експертизи, а психічна діяльність завжди виражається в реальних діях, вчинках, поведінці, що відображаються в навколишньому середовищі. Об'єкти – носії таких відображень – і будуть об'єктами експертизи.

Поняття об'єкта судової експертизи неоднозначне з точки зору науки і практики. Об'єкт судової експертизи з позиції наукової галузі знання є родом (видом) об'єктів, будь-яким класом, категорією предметів, що характеризуються загальними властивостями [11].

Відправним положенням для розкриття загального поняття об'єкта виступає його філософська, гносеологічна інтерпретація як речі або предмета того, що протистоїть суб'єкту, тобто свідомості, внутрішньому світу як дійсне, як частина зовнішнього світу [12]. Відомий науковець В.Ф.Орлова звертає увагу, що об'єкт будь-якої експертизи – це об'єкт експертного пізнання, тобто категорія гносеологічна, отже, можна виокремити такі характеристичні якості об'єкта: об'єктом може бути будь-яка річ, процес, явище, будь-який фрагмент реальної дійсності; об'єкт тісно пов'язаний з предметом пізнання; об'єкт відтворюється у свідомості суб'єкта [13]. Однією з особливостей аналізу й оцінки об'єктів судової експертизи, на відміну від об'єктів, що вивчаються в інших галузях знань, є необхідність дослідження їх правового статусу, що пов'язане з процесуальним режимом інституту судової експертизи, який передбачає можливість використання отриманої експертом інформації як доказу у кримінальному провадженні. І якщо дослідження гносеологічного й інформаційного аспектів при вивченні об'єкта експертизи здійснюється з урахуванням положень теорії і методології пізнання, то дослідження правового аспекту потребує врахування концептуальних положень процесуальної науки.

Вчені-криміналісти, розглядаючи об'єкти судової експертизи як системні утворення, відзначають, що всі вони характеризуються матеріальною природою, інформаційною роллю та зв'язком встановлюваних фактів з досліджуваною подією [14].

За процесуальним значенням О. І. Вінберг та низка інших криміналістів поділяють об'єкти (матеріали), що надходять для дослідження експерту, на три самостійні групи: основні об'єкти (вони ж речові докази); порівняльні матеріали (зразки для порівняльного дослідження); матеріали, що містять довідкові відомості [15; 16].

Об'єкти експертизи – це закріплені в матеріалах кримінального провадження або судової справи й передбачені процесуальним законодавством джерела інформації; в них головна роль належить речовим доказам та зразкам для порівняльного дослідження.

Як зміст предмета експертизи, так і поняття родового об'єкта зазнають змін. На це справедливо вказують А. Р. Шляхов, Ю. К. Орлов, Н. А. Селіванов та інші автори. Зміни бувають обумовлені розвитком фундаментальних наук, появою нових методів і методик досліджень, нових категорій предметів, речей, а також процесами диференціації та інтеграції наукового знання і т. і. Але подібні зміни не призводять до заперечення відносної постійності як предмета, так і родового об'єкта експертизи, постійності цілком достатньої для практичних цілей, що забезпечує правильність використання експертизи в судочинстві.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. – М.: Юрид, лит., 1988. – 304 с. - С. 65.

2. Егоров Н. Н. Вещественные доказательства: уголовно-процессуальный и криминалистический аспекты / Н. Н. Егоров. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2007. - С.219.
3. Моисеева Т.Ф. Основы экспертной деятельности: конспект лекций. – М. РГУП, 2016. С. 36-38.
4. Галкин В.М. Средства доказывания в уголовном процессе. М.: Юридическая литература, 1968. Ч.3. С. 56.
5. Галкин В.М. Производство экспертизы в уголовном процессе. М., 1982. С. 13.
6. Надгорный Г.М. Объект автотехнической экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев., 1972. Вып. 9. С. 393.
7. Секераж Т.Н. Теоретические и методические основы диагностики «порока воли» в судебной психологической экспертизе: Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2004.
8. Корухов Ю.Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений. Научно-практическое пособие. Москва: Норма: ИНФРА-М, 1998. - С. 87.
9. Ларьков Н.С. Документоведение. Учебное пособие. Ч.1. М.: АСТ, 2006. С.
10. Арсеньев В.Д. Соотношение понятия предмета и объекта судебной экспертизы // Проблемы теории СЭ: Сборник научных трудов ВНИИСЭ. Вып. 4. М., 1980. С.31.
11. Зинин А. М. Судебная экспертиза: Учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. - М.: Право и закон, 2002. – С.21.
12. Философский энциклопедический словарь / [Ред.-сост. Е. Ф. Губский и др.]. Москва : Изд. дом "ИНФРА-М", 1997. С. 315
13. Основы судебной экспертизы. Часть 1. Общая теория /Под ред. Ю.Г.Корухова. Москва: РФЦСЕ, 1997. С.84
14. Криминалистика. Учебник для вузов. / Т.В. Аверьянова [и др.]; под ред. Р.С. Белкина. Москва.: Издательство НОРМА, 2002. С. 343.
15. Винберг А. И. Гносеологический, информационный и процессуальный аспекты учения об объекте судебной экспертизы / А. И. Винберг, Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов // Вопросы теории и практики судебной экспертизы. М., 1983. - С. 12;
16. Россинская Е. Р. Теория судебной экспертизы: учебник / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина, А. М. Зинин; под ред. Е. Р. Российской. - М.: Норма, 2009. - С. 91.

Денисенко Сергій Михайлович,
виконавчий директор ТОВ
«Лабораторія комп'ютерної
криміналістики»